

Лещенко В.В.,

кандидат наук з державного управління,

головний спеціаліст управління організації фундаментальних та прикладних досліджень НАДУ

Радиш Я.Ф.,

доктор наук з державного управління, професор,

професор кафедри управління охороною суспільного здоров'я НАДУ

Права людини на життя та охорону здоров'я – методологічна основа державного управління здравоохоронною сферою: вступ до проблеми

Охорона здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики, а також одним з основних чинників національної безпеки держави. Статтю присвячено дослідженню проблеми визначення права людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління охороною здоров'я. Зазначено, що проблеми дотримання прав людини в Україні системно не розв'язувалися, результатом чого є критичний стан цієї системи.

Авторами проаналізовано основні категорії, поняття та терміни у сфері державного управління охороною здоров'я та на цій основі більш повно розкрито поняття природних та невід'ємних прав людини – права на життя та охорону здоров'я. Запропоновано удосконалене визначення таких понять, як “державне управління охороною здоров'я”, “громадське здоров'я”, “єдиний медичний простір”.

Ключові слова: здоров'я, права людини, право на життя, право на охорону здоров'я, державне управління охороною здоров'я, громадське здоров'я, єдиний медичний простір.

Лещенко В.В., Радиш Я.Ф. Права человека на жизнь и охрану здоровья – методологическая основа государственного управления сферой здравоохранения: вступление в проблему

Сфера здравоохранения признается одним из приоритетных направлений государственной политики, а также одним из основных факторов национальной безопасности государства. Статья посвящена исследованию проблемы определения права человека на жизнь и охрану здоровья как методологической основы государственного управления здравоохранением. Указано, что проблемы соблюдения прав человека в Украине системно не решались, результатом чего является критическое состояние этой системы.

Авторами проанализированы основные категории, понятия и термины в сфере государственного управления здравоохранением и на этой основе более полно раскрыто понятие природных и неотъемлемых прав человека – права на жизнь и охрану здоровья. Предложено усовершенствованное определение таких понятий, как “государственное управление здравоохранением”, “общественное здоровье”, “единое медицинское пространство”.

Ключевые слова: здоровье, права человека, право на жизнь, право на охрану здоровья, государственное управление здравоохранением, общественное здоровье, единое медицинское пространство.

Leschenko V.V., Radysh Ya.F. Human rights to life and health as methodological framework of health public administration: entry into the problem

Health sphere is recognized as one of priorities of public policy, as well as one of the main factors of national security. This article is devoted to studying the problem of definition of human rights to life and health as methodological basis of health public administration. It was specified that human rights issues in Ukraine were not systematically handled, what results a critical state of this system nowadays.

The authors analyzed the main categories, concepts and terms in the field of health public administration, and, on this basis, supplemented the concept of natural and inalienable human

rights – the right to life and health. The improved definition of concepts such as health public administration, public health, global medical space are proposed.

Key words: health, human rights, right to life, right to health care, health public administration, public health, global medical space.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Система державного управління є однією з ключових умов існування будь-якої держави, запорукою збереження її суверенітету, незалежності та безпеки. Тому визначення методологічних основ функціонування цієї сфери відіграє важливу роль для майбутнього України, що підтверджується значним інтересом до її розвитку.

Сприйняття системою державного управління сукупності ідей, поглядів, переконань, поваги до честі, гідності і прав людини, турботи про її благо, різнобічний розвиток, про створення достойних людини умов суспільного життя науковцями розглядається як гуманістичний вимір у системі державного управління. Найкращі умови для гуманістичного виміру створює правова держава, у якій юридичними засобами реально забезпечується максимальне здійснення, охорона та захист основних прав людини. Право на життя, здоров'я, повагу, захист честі, гідності, недоторканність і безпеку в демократично організованому суспільстві визнаються найвищою соціальною цінністю, а їх утвердження й забезпечення розглядаються як головний обов'язок держави та один з основних пріоритетів державного управління [6, с. 122].

Отже, право на життя та охорону здоров'я – це природні та невід'ємні права кожного громадянина. Вони визнаються навіть тими країнами, у конституціях яких не були закріплені. Гарантування того, що “право кожного на життя охороняється законом”, визначено ст. 2 Європейської конвенції з прав людини [20, с. 6]. У Конституції України – документі прямої дії – статтею 27 проголошено, що кожна людина має невід'ємне право на життя, а захист життя людини є обов'язком держави.

Складовою національного права практично всіх європейських країн є також і право на охорону здоров'я. На міжнародному рівні право на охорону здоров'я гарантовано “Загальною декларацією прав людини”, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у грудні 1948 р.

У Конституції України (ст. 3 та 49) передбачено, що життя і здоров'я є цінністю та первинною, вихідною передумовою життєдіяльності кожної людини. Тому з численних прав, які передбачає Основний Закон, можна виділити право людини на охорону здоров'я як право, яке гарантує її фізичне існування і є умовою забезпечення здійснення всіх інших прав людини.

Аналіз останніх публікацій за проблематикою та виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Одним із ключових завдань сьогоденного етапу трансформаційних процесів в українському суспільстві є виведення системи охорони здоров'я із довготривалої системної кризи. На важливості наукових досліджень щодо державного управління охороною здоров'я як системою акцентується увага в працях М.М.Білинської [4], Л.І.Жаліло [4], Я.Ф.Радиша [4], І.В.Рожкової [4], І.М.Солоненка [18].

Сучасний стан суспільних відносин у сфері охорони здоров'я розглядався З.С.Гладуном [2, с. 13].

Питання цінності життя та здоров'я в ієрархії людських цінностей вивчалися В.М.Козаковим [8], О.А.Федьком [19, с. 108].

Окремі аспекти права людини на життя та охорону здоров'я досліджено в роботах З.С.Гладуна [1], Л.М.Новак-Каляєвої [12], І.Я.Сенюти [15].

Однак, на думку іноземних експертів, – фахівців моніторингової місії ООН, які відвідали Україну на початку березня 2014 р., протягом останніх 20 років проблеми дотримання прав людини в Україні системно не розв'язувалися, результатом чого є те, що нині система дотримання прав людини перебуває в зародковому стані [10]. В Україні виклики у царині прав людини слід розглядати в трьох кластерах:

- хронічні проблеми з правами людини, що були успадковані від СРСР (наприклад брак підзвітності правоохоронних органів, політична залежність органів виконавчої влади та силових відомств тощо);

- порушення прав людини під час масових протестів;

- поточні виклики щодо дотримання прав людини.

За словами О.С.Мусія, найбільш серйозною проблемою є те, що наші співгромадяни не обізнані зі своїми правами. Одним із шляхів забезпечення прав людини він вважає роздержавлення управління різними системами державотворення, оскільки нині органи державної влади фактично є їх монополістами. Баланс для демонополізації розвитку може створити широкомасштабне запровадження професійного саморегулювання, де професіонали галузі будуть партнерами держави в управлінні цими системами [10].

Формулювання цілей (мети) дослідження. Метою публікації є здійснення аналізу основних категорій, понять та термінів у сфері державного управління охороною здоров'я та на цій основі більш повне розкриття поняття природних та невід'ємних прав людини – права на життя та охорону здоров'я.

Виклад основних результатів. Обґрунтування і формування дефініції того чи іншого поняття, явища або процесу науковці вважають однією з найскладніших процедур наукового дослідження. Поширена навіть думка про те, що правильне тлумачення наукових понять вирішує майже половину наукового завдання [13; 14].

Для розуміння основоположних засад державного управління важливе методологічне значення має концепція природних прав людини. З ідеалами рівності всіх людей у їх гідності і правах пов'язане їх визнання як основної соціальної цінності європейської цивілізації. У вказаному контексті науковець Л.М.Новак-Каляєва визначає права людини як можливості, які необхідні для нормального існування та розвитку людини в певних конкретно-історичних умовах, що об'єктивно визначаються досягнутим рівнем економічного, соціального і духовного розвитку людства та мають бути загальними й рівними для всіх людей [12, с. 12].

Дослідження проблеми визначення права людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління охороною здоров'я зумовило необхідність проаналізувати низку наукових тлумачень основних категорій, понять і термінів у сфері державного управління охороною здоров'я. В одних випадках ми будемо уточнювати їх дефініції, в інших – обґрунтовувати семантичний зміст та межі застосування окремих категорій.

Системний аналіз понятійного апарату проблеми визначення права людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління охороною здоров'я, окресленої рамками даного дослідження, бесіди, опитування державних службовців-медиків – переконливо свідчать, що потребують уточнення й розкриття сутності такі категорії, як *державне управління, державне управління охороною здоров'я, здоров'я, громадське здоров'я, єдиний медичний простір, здоровий спосіб життя, людський потенціал, цінність, якість життя* та ряд інших.

У монографії З.С.Гладуна “Державне управління в галузі охорони здоров'я”, посилаючись на наукові праці Л.Ковалю, Г.Райта, А.Альохіна, Ю.Козлова та

Г.Атаманчука, зроблено висновок, що *державне управління* – це організуюча діяльність органів виконавчої влади, що полягає в організації виконання законів та інших нормативно-правових актів чинного законодавства, здійснення розпорядження ресурсами загальнодержавної власності з метою комплексного соціально-економічного розвитку, а також забезпечення реалізації державної політики у відповідних сферах життя [1].

Більш універсальним варіантом визначення державного управління є визначення, запропоноване авторами монографії “Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи”, де зазначається, що *державне управління* – це форма практичної реалізації державної влади. Таким чином, під державним управлінням автори зазначеної монографії розуміють діяльність держави щодо організації та упорядкування різних соціальних процесів у суспільстві [13].

Дослідники проблеми співвідношення державного управління і виконавчої влади Н.Р.Нижник та С.П.Мосов пропонують розглядати державне управління як діяльність органів та установ цих гілок державної влади (законодавчої, виконавчої, судової) з вироблення і здійснення регулюючих, організуючих і координуючих впливів на всі сфери суспільства з метою задоволення його потреб, що змінюються [11, с. 23].

Ураховуючи методичні підходи до тлумачення словосполучення “державне управління”, що запропоновані Н.Р.Нижник і С.П.Мосовим, а також позицію З.С.Гладуна стосовно тлумачення поняття “державне управління охороною здоров’я”, використовуючи підхід чл.-кор. НАН України О.Г.Осауленка до з’ясування змісту окремих соціальних явищ та беручи до уваги напрацювання інших дослідників щодо визначення змісту цього поняття, пропонується таке тлумачення цього терміна: державне управління охороною здоров’я – це ефективна діяльність держави щодо управління всіма складовими системи охорони здоров’я з метою задоволення потреб громадян України у збереженні та зміцненні здоров’я шляхом реалізації державної політики у здоров’оохоронній галузі.

Слід зазначити, що право на охорону здоров’я – це, передусім, забезпечення відповідного життєвого рівня. Крім того, це право передбачає також наявність безпечного для життя та здоров’я людини навколишнього природного середовища.

У зв’язку з цим доречно буде розглянути поняття якості життя. В “Енциклопедії державного управління” (2011 р.) [6, с. 727] подано таке його трактування: *якість життя* – комплексна інтегральна характеристика становища людини в різних соціальних системах і структурах, показник міри її соціальних свобод і можливостей для всебічного розвитку, задоволення матеріальних і нематеріальних (у тому числі духовних) потреб. На відміну від категорії *рівень життя*, що відображає здебільшого кількісні параметри, поняття *якість життя* синтезує та розкриває якісні параметри життя: якість праці, наявність якісного харчування, житла, міцного здоров’я, якість одягу, якісний рівень сфери освіти, охорони здоров’я, довкілля, високий морально-психологічний стан людини, наявність достатнього вільного часу для розвитку творчих здібностей людини та ін. Зазначимо, що першим серед показників якості життя виступає стан здоров’я людини [6, с. 728].

Життя і здоров’я людини є цінністю та первинною, вихідною передумовою її життєдіяльності, про що зазначається в Конституції України (ст. 3) [9]. *Цінності* – це позитивна або негативна значимість об’єктів навколишнього світу для людини, соціальної групи, суспільства в цілому, зумовлена не їх властивостями, а залученням у сферу людської життєдіяльності інтересів і потреб, соціальних відносин; критерій і

способи оцінки такої значимості, виражені в моральних принципах і нормах, ідеалах, установках, цілях [6, с. 716].

Дослідження питань права людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління здоровоохороною сферою буде неповним без подання трактування таких понять, як *медичне право*, *медична діяльність*, *медична етика*, *медичне страхування* та інших, пов'язаних із ними термінів. Зазначені визначення подані у версії багатотомного видання “Енциклопедія державного управління” (2011 р.).

Отже, *медичне право* – це комплексна галузь права, що включає сукупність правових норм, регулюючих суспільні відносини у сфері медичної діяльності. Наявність самостійної галузі права важлива як для суспільства в цілому, так і для самих медичних працівників і пацієнтів. Медичне право дозволить на більш високому рівні здійснювати розробку принципів (основних засад) державної політики у сфері охорони здоров'я, якісніше опрацювати питання захисту прав громадян при наданні медичної допомоги, детально визначити правовий статус суб'єктів правовідносин, що виникають у сфері медичної діяльності [7, с. 383].

Медичні правовідносини – це результат впливу норм медичного права на поведінку суб'єктів медичного права, внаслідок якого між ними виникають правові зв'язки [7, с. 386].

Медична діяльність – це регламентована Основами законодавства України про охорону здоров'я, іншими актами законодавства з питань охорони здоров'я, нормативно-правовими актами Міністерства охорони здоров'я України діяльність з надання громадянам лікувально-профілактичної допомоги [7, с. 377].

Медична допомога – лікувально-профілактичні і реабілітаційні заходи, здійснені при виношуванні вагітності, пологах, хворобах, травмах та ушкодженнях [7, с. 378].

Медико-санітарна допомога – комплекс спеціальних заходів, спрямованих на сприяння поліпшенню здоров'я, підвищення санітарної культури, запобігання захворюванням та інвалідності, проведення ранньої діагностики, лікування осіб з гострими і хронічними захворюваннями, реабілітації хворих та інвалідів [7, с. 380].

Медична етика – це вчення про роль моральних засад у діяльності медичних працівників, про їх високогуманне ставлення до людини як необхідну умову успішного лікування хворого [7, с. 381]. Складовою медичної етики є деонтологія – вчення про обов'язки медичного працівника. *Медична деонтологія* – це сукупність етичних норм і принципів поведінки медичного працівника у процесі виконання своїх професійних обов'язків.

Медична таємниця визнається одним із основних понять лікарської етики, деонтології. Тоді, коли йдеться про взаємодію медицини та права, практично завжди постає питання медичної таємниці, що підкреслює його актуальність, теоретичну та прикладну значущість. Медична таємниця являє собою сукупність певної медичної та немедичної інформації, яка не підлягає розголошенню. У таємниці повинні зберігатися відомості щодо факту звернення особи до лікувального закладу за медичною допомогою, стану здоров'я, діагнозу її захворювання, результати обстеження і лікування та інші відомості, включаючи інформацію про сімейне, інтимне життя людини, а також про стан здоров'я родичів, близьких осіб пацієнта [7, с. 381].

Медичне страхування – це система заходів зі створення спеціального грошового фонду, з якого відшкодовуються витрати на медичні послуги, утримання хворих у

лікувально-профілактичних закладах та інші матеріальні збитки, пов'язані з погіршенням здоров'я, зниженням працездатності та порушенням соціальної активності людини [7, с. 384].

Цілісний погляд на здоров'я сьогодні представлений у вигляді трикомпонентної пірамідальної моделі, яка виражається триєдністю таких складових, як фізична, психічна та духовна. Головний принцип ієрархічності цієї системи означає, що "все пов'язане з усім та все має відображення у всьому" [19, с. 112].

Не менш важливими в комплексній характеристиці здоров'я є чинники, що впливають на процес його формування. Узагальнені підсумки досліджень щодо здоров'я людини переконують, що воно залежить від багатьох чинників, зокрема таких як:

- соціально-економічні та екологічні умови (20%);
- стан системи охорони здоров'я (10%);
- спадковість (20%);
- умови та спосіб життя (50%).

За всієї важливості поняття здоров'я не так просто сформулювати його вичерпне визначення. Дослідники виділяють найбільш типові елементи визначення *здоров'я* [19, с. 113]:

1. Нормальна функція організму на всіх рівнях його організації (органів, гістологічних, клітинних і генетичних структур, нормальний перебіг фізіологічних і біохімічних процесів, що сприяють індивідуальному виживанню і відтворенню).

2. Динамічна рівновага організму і його функцій із навколишнім середовищем.

3. Здатність до повноцінного виконання основних соціальних функцій, участь у соціальній діяльності і суспільно корисній праці.

4. Здатність організму пристосовуватися до постійно змінюваних умов у навколишньому середовищі, здатність підтримувати сталість внутрішнього середовища організму, забезпечуючи нормальну та різнобічну життєдіяльність і збереження живого початку в організмі.

5. Відсутність хвороби, хворобливих станів, хворобливих змін.

6. Повне фізичне, духовне, розумове і соціальне благополуччя.

Поняття "здоров'я" неможливо сформулювати однозначно. Дослідники питання сьогодні налічують понад 400 визначень цього поняття.

Слід зазначити, що це поняття є дещо умовним і об'єктивно встановлюється за сукупністю антропометричних, клінічних, фізіологічних та біохімічних показників, які визначаються з урахуванням статевого і вікового факторів, а також кліматичних і географічних умов.

Здоров'я відображає якість пристосування організму до умов зовнішнього середовища, є процесом взаємодії людини та середовища існування; сам стан здоров'я формується в результаті взаємодії зовнішніх (природних, соціальних) та внутрішніх (спадковість, стать, вік) факторів [19, с. 114].

Здоров'я населення є одним із показників суспільного розвитку країни, відображенням її соціально-економічного та морального стану, вагомим чинником формування демографічного, економічного, трудового та культурного потенціалу суспільства [3, с. 80].

На підставі аналізу літературних джерел пропонуємо таке визначення поняття *громадське здоров'я*: це наука і мистецтво запобігання захворюванням, продовження життя та зміцнення фізичного і психічного здоров'я шляхом ефективного й організованого впливу громади і суспільства на цей процес, а також досягнення

необхідної результативності завдяки цілеспрямованим зусиллям населення. Громадське здоров'я – дуже важливий економічний і соціальний потенціал країни, зумовлений впливом різних факторів навколишнього середовища і способу життя населення, який дає змогу забезпечити оптимальний рівень якості й безпеки життя.

Упорядники “Термінологічного словника-довідника менеджера охорони здоров'я” запропонували іншу дефініцію поняття *громадське здоров'я*. У зазначеному виданні [17] громадське здоров'я (public health) тлумачиться як:

– система показників стану здоров'я населення, що вираховані методами епідеміологічної статистики;

– рівень здоров'я певних груп населення, а також популяцій, який враховує дію всіх детермінант здоров'я, очікувана тривалість життя.

Детермінанти здоров'я – комплекс індивідуальних, соціальних, економічних та екологічних факторів, що зумовлюють стан здоров'я окремих людей або груп населення; до них відносяться спосіб життя, рівень доходу, рівень освіти, безпека на виробництві, житлові умови, забезпеченість роботою, доступність медичного обслуговування, якість навчання. Детермінанти здоров'я діють комплексно [17, с. 68–69].

У контексті викладеного вище під поняттям *людський потенціал* розуміється корисна властивість особи (громади, суспільства – тобто об'єкта, потенціал якого є предметом дослідження), що виявляється тоді, коли особа (громада, суспільство) здійснює певну діяльність, спрямовану на досягнення встановлених цілей, а також можливості окремої особи (громади, суспільства) у певній галузі.

Зазначимо, що в 80-ті рр. ХХ ст. було розроблено концепцію людського розвитку, яка стала основою для першої Доповіді ООН про світовий людський розвиток (1990 р. та надалі щорічно). Людський розвиток визначають як процес розширення людських можливостей: людина має прожити довге життя, не хворіти, бути освіченою, користуватися політичними та економічними свободами, правами, відчувати повагу суспільства до своєї особистості. Основною метою розвитку визначають стабільне зростання якості життя всього населення. Пріоритети, закладені в концепції, протидіють необмеженому зростанню виробництва ВВП і споживання, сприяють вихованню бережливого ставлення до природи, відновленню навколишнього середовища.

Повністю поділяємо думку укладачів монографії “Управління організаційними змінами у сфері охорони здоров'я” (2008 р.) професорів І.М.Солоненка і І.В.Рожкової про те, що з поняттями *громадське здоров'я* та *людський потенціал* тісно пов'язані терміни *громада*, *діяльність громади з охорони здоров'я*, *програми*, *орієнтовані на громаду*, *фінансування громадою* (общинне фінансування), *взаємне страхування на рівні громади*, *участь населення на рівні громади*. Саме в редакції вказаних авторів [16] та використавши напрацювання В.В.Дудки [5] подамо дефініції зазначених вище термінів.

Громада (община) – населення певної географічної місцевості, яке має спільні органи самоврядування. У широкому розумінні – будь-яка соціальна група, об'єднана загальною територією, релігійною, культурною, етнічною належністю чи належністю до громадських організацій.

Діяльність громади з охорони здоров'я – спільні заходи, які здійснюються на комунальному рівні і спрямовані на посилення суспільного контролю за відповідними факторами збереження здоров'я, сприяючи тим самим його зміцненню.

Програми, орієнтовані на громаду (общину) – програми і послуги, доступні громаді (за винятком стаціонарної медичної допомоги), які надаються членам громади вдома, у громадських закладах і через центри громадської охорони здоров'я.

Общинне фінансування – механізм мобілізації ресурсів, який дає змогу групі індивідів чи домогосподарств (общині, громаді) збирати ресурси (гроші чи натуральні послуги) населенню.

Пряме чи часткове фінансування медичних послуг сім'ями в сільській місцевості та громадами, яке здійснюється у формі передоплати чи оплати за надані послуги.

Взаємне страхування на рівні громади – тип некомерційного страхування здоров'я (для неофіційного сектору), сформований на основі етики взаємодопомоги і колективного фонду ризиків для здоров'я, за якого члени громади (общини) беруть участь в управлінні страховою програмою.

Участь населення на рівні громади – активне залучення населення, яке проживає в рамках тієї чи іншої форми соціальної організації, до узгодженої і послідовної участі в плануванні, забезпеченні функціонування й контролю в питаннях первинної медико-санітарної допомоги з використанням місцевих, загальнонаціональних та інших ресурсів і можливостей.

Базуючись на визначенні єдиного медичного простору держави, яке ввели в науковий обіг В.М.Пономаренко та О.М.Ціборовський, а також ураховуючи напрацювання в даній площині Я.Ф.Радиша, пропонуємо тлумачити поняття *єдиний медичний простір* таким чином. Це – система організації надання медичної допомоги, яка заснована на єдиній правовій, соціально-економічній, технологічній, матеріально-технічній та інформаційних базах, що забезпечує доступність, якість та ефективність кваліфікованої медичної допомоги всьому населенню держави і яка об'єднує всі медичні ресурси спільним управлінням та визначеним механізмом фінансування.

Здоровий спосіб життя – типові та істотні для конкретної суспільно-економічної формації види, типи та способи життєдіяльності людини, що підвищують адаптивні можливості її організму і сприяють повноцінному виконанню нею соціальних функцій за активної достатньої тривалості життя. Це можливість адаптувати і підтримувати практичну діяльність (звички), яка зміцнює здоров'я людини, її сім'ї та суспільства.

З поняттям *здоровий спосіб життя* тісно пов'язані терміни *ідеологія здоров'я*, *інфляція здоров'я*, *попит на здоров'я*, *екологічне здоров'я*, *інвестиції в здоров'я* та *потенціал здоров'я*.

Дефініції вказаних вище понять подамо за редакцією упорядників “Термінологічного словника-довідника менеджера охорони здоров'я” [17].

Ідеологія здоров'я – система найбільш поширених й усталених поглядів на здоров'я людини в суспільстві, його моралі, політиці, галузях господарювання, засобах масової інформації.

Інфляція здоров'я – знецінення поняття здоров'я, зниження попиту на наявність здоров'я, перебільшене використання повсякденного “кредиту” здоров'я за рахунок стресів, паління, гіподинамії.

Попит на здоров'я – об'єктивна і суб'єктивна необхідність у здоров'ї для підтримки відповідного рівня життєдіяльності, соціальної і трудової активності та розвитку людської особистості.

Екологічне здоров'я – ті аспекти здоров'я, які залежать від якості навколишнього середовища: від безпосереднього впливу повітря, води, опромінення, хімічних речовин, або опосередковано через зміни умов життєдіяльності.

Інвестиції в здоров'я – ресурси, що забезпечують і покращують здоров'я населення, надаються як державними, так і приватними організаціями, а також окремими громадянами і групами населення, мають велике значення у забезпеченні політики сприяння здоров'ю населення в загальнодержавній політиці.

Потенціал здоров'я – максимально можливий рівень здоров'я індивідууму або населення за даних умов життєдіяльності і можливості їх оптимізації.

Укладачі монографії “Управління організаційними змінами у сфері охорони здоров'я” [16] І.М.Солоненко і І.В.Рожкова, крім наведеної вище дефініції *потенціал здоров'я*, доповнюють її ще однією. Під потенціалом здоров'я вони розуміють здатність піклуватися про своє здоров'я і здоров'я інших, ухвалювати рішення і контролювати власне життя, забезпечувати створення суспільством умов, які сприяють досягненню здоров'я усіма його членами. Сукупність здатностей індивіда адекватно реагувати на вплив зовнішніх факторів. Адекватність реакції визначається станом компенсаторно-приспосувальних систем (нервової, ендокринної тощо) і механізмами психічної саморегуляції (психологічний захист тощо).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Узагальнюючи викладене, зазначимо, що право на життя – це найголовніше право людини. Воно належить до особистих немайнових прав, що забезпечують природне існування фізичної особи. Право на здоров'я є основним правом кожної людини. Реалізація цього права є невід'ємною складовою реалізації права на життя.

Важливість питань, які постають у контексті порушеної теми дослідження, посилюються тим, що проблеми охорони здоров'я населення і діяльність щодо збереження та зміцнення здоров'я потребують постійної уваги з боку держави. Охорона здоров'я визнається одним із пріоритетних напрямів державної політики, а також одним із основних чинників національної безпеки.

Правильне трактування термінів та понять з питань прав людини на життя та охорону здоров'я як методологічної основи державного управління здоров'ю охоронною сферою уможливить більш повне їх розуміння як природних та невід'ємних прав людини та громадянина, що мають захищатися державою. Тому, з урахуванням напрацювань ряду відомих учених, у представленій публікації запропоновано удосконалене визначення таких понять, як “державне управління охороною здоров'я”, “громадське здоров'я”, “єдиний медичний простір”.

Механізми законодавчого забезпечення прав людини на життя та охорону здоров'я потребують удосконалення. Чинна нормативно-правова база не повною мірою відповідає потребам сьогодення, не може належним чином врегулювати нові суспільні відносини. Тому в подальших дослідженнях буде доцільним більш детально спинитися на означених питаннях.

Список використаних джерел

1. *Гладун З. С.* Державне управління в галузі охорони здоров'я / З. С. Гладун. – Тернопіль : Укрмедкнига, 1999. – 312 с.
2. *Гладун З. С.* Законодавство України про охорону здоров'я: поняття, зміст, проблеми і перспективи / З. С. Гладун // Законодавство України про охорону здоров'я : зб. норм. актів. – К. : Юрінком Інтер, 2000. – С. 8–16.
3. *Головачова К. Г.* Проблеми реалізації прав пацієнтів на медичну допомогу / К. Г. Головачова // Медичне право України: проблеми становлення та розвитку : матеріали I Всеукр. наук-практ. конф., 19–20 квіт., Львів. – Львів, 2007. – С. 80–84.
4. Державна політика у сфері охорони здоров'я : кол. моногр. : у 2 ч. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; упоряд. Я. Ф. Радиш ; за заг. ред. М. М. Білинської, Я. Ф. Радиша. – К. : НАДУ, 2013. – Ч. 1.

5. *Дудка В. В.* Розвиток державного управління охороною здоров'я України на місцевому рівні : автореф. дис. ... к. держ. упр. : 25.00.02 / Дудка В. В. – К., 2013. – 20 с.
6. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 1 : Теорія державного управління / наук.-ред. колегія : В. М. Князев (співголова), І. В. Розпутенко (співголова) та ін. – 2011. – 748 с.
7. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України ; наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. – К. : НАДУ, 2011. Т. 4 : Галузеве управління / наук.-ред. колегія : М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. – 2011. – 648 с.
8. *Козаков В. М.* Соціально-ціннісні засади державного управління в Україні : монографія / В. М. Козаков ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К. : НАДУ, 2007. – 284 с.
9. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. *Мусій О. С.* Кричуще порушення прав людини – їх поправлення чоботом іноземного вояка [Електронний ресурс] / О. С. Мусій. – Режим доступу : http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=247107730&cat_id=244277212
11. *Нишник Н.* Про співвідношення державного управління і виконавчої влади / Н. Нишник, С. Мосов // Вісн. УАДУ. – 2000. – № 4. – С. 23–29.
12. *Новак-Каляєва Л. М.* Права людини у державному управлінні: теоретико-методологічний аспект : монографія / Л. М. Новак-Каляєва ; Львів. регіон. ін-т держ. упр. Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2013. – 396 с.
13. *Радиш Я. Ф.* Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис, проблеми та шляхи реформування : монографія / Я. Ф. Радиш ; передм. і заг. ред. проф. Н. Р. Нишник. – К. : Вид-во УАДУ, 2001. – С. 224–230.
14. *Радиш Я. Ф.* Державне управління охороною здоров'я в Україні: генезис та тенденції розвитку : автореф. дис. ... д. держ. упр. : 25.00.01 / Радиш Я. Ф. – К., 2003. – 35 с.
15. *Сенюта І. Я.* Право людини на охорону здоров'я та його законодавче забезпечення в Україні (загальнотеоретичне дослідження) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Сенюта І. Я. – Львів, 2006. – 20 с.
16. *Солоненко І. М.* Управління організаційними змінами у сфері охорони здоров'я : монографія / І. М. Солоненко, І. В. Рожкова. – К. : Фенікс, 2008. – 276 с.
17. Термінологічний словник-довідник менеджера охорони здоров'я / кол. авт. ; упоряд. М. П. Бойчак, Я. Ф. Радиш, передм. та заг. ред. В. Я. Білий, Б. П. Криштопа. – К., 2001. – 240 с.
18. Управління охороною здоров'я на місцевому рівні: національний та зарубіжний досвід : навч.-метод. посіб. для слухачів дистанц. курсу / О. Ю. Оболенський, І. М. Солоненко, Л. І. Жаліло та ін. ; Асоц. міст України та громад. – К., 2007. – 189 с.
19. *Федько О. А.* Перспективи управлінського впливу на формування та збереження здоров'я населення з урахуванням ціннісно-світоглядної трансформації українського суспільства в умовах соціальної нестабільності : монографія / О. А. Федько ; наук. ред. Я. Ф. Радиш ; Нац. акад. держ. упр. при Президентіві України. – К. : НАДУ, 2010. – 384 с.
20. European Convention on Human Rights (presented as amended by the provisions of Protocol N 14 (CETS no. 194) as from its entry into force on 1 June 2010) // www.conventions.coe.int. – 30 p.